

Deborah H. Drake: *Prisons, Punishment and the Pursuit of Security, Critical Criminological Perspectives*

Basingstoke, Palgrave Macmillan 2012, 232 s.

V současné globalizované společnosti hraje vězeňství klíčovou roli v bezpečnostních strategiích států, kdy se vězeňským institucím věnuje, z důvodu bezpečí, značná pozornost. Společností stále více prostupuje hrozba nekontrolovatelných rizik, která se v extrémní a nejviditelnější formě projevují v oblasti kriminality. Politické elity na tento fakt reagují a sahají po instituci vězeňství, která má mít potenciál zvýšit míru bezpečnosti, jež se stává alfou a omegou současného politického, mediálního i vězeňského diskurzu. To však není zcela bezproblémové. Současné postavení vězeňství v „boji“ za bezpečnost je často oslavováno a nekriticky přijímáno. Za zajímavou, podnětnou a inovativní považují publikaci Deborah Drake, která představuje pokus o systematickou kritickou reflexi současného využívání vězeňství ve snaze o zajištění bezpečnosti, čímž narušuje současný způsob nazírání na vězeňský systém a snaží se poukázat na jeho odvrácenou, nereflekтовanou tvář.

Autorka ve své knize problematizuje současný vězeňský diskurz, charakteristický neadekvátními očekáváními a vírou v účinnost vězeňské praxe. Existuje mnoho překážek, které brání kritickému uvažování o roli a efektivitě vězeňství ve společnosti, tzn., že existují různé mýty, stereotypy a vžitě samozřejmosti týkající se vězeňství, které legitimizují jeho politiku a odvrací od těchto problémů pozornost. Deborah Drake se snaží vězeňství demytologizovat a učinit z nereflekтовaných pojmů pojmy diskutované. To se promítá do její analýzy současného vězeňského diskurzu ovládaného ideologiemi bránícími kritické reflexi vězeňství. Teoretické úvahy opírá o empirická data získaná během výzkumu pěti nejstřeženějších věznic pro dlouhodobě

odsouzené ve Velké Británii. Autorka provedla více než 200 hloubkových rozhovorů s odsouzenými, kteří tvoří vězeňskou populaci označovanou v mediálním diskurzu jako „nejhorší a nejnebezpečnější vězni v zemi“ (s. 6).

Při rozkrývání ideologického oblaku se autorka zaměřuje na tři vzájemně propojené problémy: tendenci zamlžit selhávání systému vězeňství, honbu za vyšší úroveň lidské bezpečnosti skrze represivní a násilné prostředky a nakonec na přetrvávající víru v nenapravitelně zlou a špatnou podstatu některých jedinců. Právě toto odhalování a narušování ideologií, na nichž je zakládán vězeňský systém ve Velké Británii (který se také stal inspirací pro české vězeňství), tvoří kritickou dimenzi předkládané publikace.

Narušení výsostné pozice vězeňství v současných bezpečnostních koncepcích problematizuje také vzrůstající globalizovaná hegemonie uvěznění jako nejúčinnějšího a nejvyužívanějšího nástroje ke snižování kriminality. Státy jsou vystaveny tlaku přijímat hegemonickou ideologii tvrdého trestání a represivní strategii vězeňství. V penální politice došlo k zásadní změně, kdy se začala vůči odsouzeným uplatňovat stále vyšší míra represe. Tento obrat je v odborné literatuře nazýván *punitive turn* a začal se prosazovat na Západě zhruba od sedmdesátých let minulého století. Autorka jej ilustruje na příkladu vývoje trestních politik a praktik v rámci vězeňských zařízení s nejvyšší ostrahou ve Velké Británii. V zásadě postupuje chronologicky a staví proti sobě dvě éry, které vycházejí z odlišných koncepcí trestu.

První éra (1968–1994) se vyznačovala liberálními principy charakteristickými důrazem na civilizovanost (humánní zacházení s odsouzenými), penální politiku expertního vědění a snahu vytvořit odsouzeným (benevolentní) podmínky pro jejich vývoj a nápravu. Tvrdost a asketičnost podmínek byla upravena tak, aby vězni nepociťovali vězeňský režim jako příliš repre-

sivní. Uvěznění bylo vnímáno jako trest sám o sobě a vězení mělo jeho dopad zmírňovat. Převládala důvěra v nápravu při vytvoření vhodných vězeňských podmínek. Při snaze přenést tyto ideály do praxe se však objevily ohromné problémy s bezpečností věznic. V sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století se projevovala krize britského vězeňského systému. V tomto období vládla ve věznicích dezorganizace a nekoordinovanost doprovázená mnohými výtržnostmi. Podstatně se zvýšila míra nejistoty pro odsouzené i pro zaměstnance, což se promítlo na změně penální politiky.

Ve druhé éře (1995 po současnost) se ustoupilo od liberálních principů a kladl se více explicitní důraz na krutý a represivní vězeňský systém. Do popředí se dostal koncept bezpečí společnosti vyžadující stále přísnější opatření. V oficiální vězeňské i společenské agendě se rozšířila idea selhávání sociálního zabezpečení a naopak se oslavovala efektivita vězení („prison works, but welfare doesn't“) (s. 56). Zásadními událostmi, které celý tento přechod v britském kontextu zintenzivněly, byly útoky několika vězňů z nejstřeženějších věznic v letech 1994 a 1995. To jen umocnilo představu, že vězení by mělo být tvrdé (co nejvíce nepřijemné) prostředí bez jakýchkoliv benefitů pro odsouzené. Tím se otevřel prostor pro dehumanizaci vězeňství, protože všechna strategická bezpečnostní doporučení byla zbavena jakýchkoliv úvah o lidském elementu a zaměřovala se čistě na vytvoření stavu bezpečí uvnitř věznic. Na odsouzené se přestalo nahlížet jako na lidské bytosti, které mají svá práva, ale začalo se s nimi jednat jako s nepřáteli systému, kteří jsou neustále podezříváni, kontrolováni a trestáni. Vězení tedy v této formě „nevytváří podmínky pro nápravu a znovu-zapojení odsouzených do společnosti, ale produkuje spíše pomstu, stigmatizaci a trest“ (s. 72). Výše uvedené události pomohly snadněji prosadit a legitimizovat ideologii represivního zacházení.

Na základě rozhovorů s odsouzenými se autorka snaží popsat význam a funkci trestu jejich optikou. Z pohledu odsouzených jsou ve věznicích formy trestání velmi proměnlivé a multidimenzionální. Vězni sami přijímají uvěznění jako trest za svůj zločin, ale vnímají je jako trest sám o sobě, který by již neměl být posilován krutými podmínkami. Ztráta svobody je natolik významný zásah do života jedince, že tvoří dostatečný trest. V reálné praxi však dochází k pravému opaku a na uvěznění se nabalují mnohé další formy trestů. Pro vězně tedy nejsou při výkonu trestu odnětí svobody žádné odměny či motivace, ale jen samé přídavné tresty.

Klíčovou roli v ideologickém ospravedlnění pozice těchto represivních, dehumanizujících strategií hraje, dle autorky, především společností přijímaná vize zločinu jako individuálního aktu sociálně patologických jedinců. Autorka tuto vizi podrobuje ostré kritice a navazuje na koncept banality zla Hannah Arendt (*Eichmann v Jeruzalémě*. Praha: Mladá fronta 1995), kdy tvrdí, že „zločinci nejsou zásadně rozdílní od celkové společnosti a nejsou to ti druzí, co páchají trestnou činností, ale že za zločinem stojí povrchnost zla (*superficiality of evil*)“ (s. 6). Ta umožňuje konstrukci „nebezpečných druhých“, kterým nejsou připisována žádná práva a jsou ze své podstaty špatní. Jak se však ukazuje při popisu A. Eichmanna u Hannah Arendt i z výzkumů Deborah Drake, tak ve věznicích nejsou žádná monstra, ale naopak normální lidé, kteří často z různých sociálních, ekonomických, morálních či jiných důvodů akceptují možnost spáchat trestný čin. Je tedy nutné vzdát se představy, že každý zločin je důsledkem individuální psychologické patologie a není ovlivněn sociálními podmínkami či strukturami. Zde je však, dle mého názoru, potřeba obezřetnosti, protože bychom se snadno mohli dostat do situace, kdy ze zločinu budeme vinit pouze společnost a veškerou zodpovědnost sejmeme z beder těch, kteří zákon

porušili. Autorka si je tohoto rizika vědoma a přiznává, že vina je i na straně jednotlivců, ale tuto dimenzi upozaďuje a zaměřuje se výhradně na širší strukturální tlaky. Její analýza tím postrádá druhou stranu mince, která je však při zkoumání vězeňské problematiky také nezbytná.

Deborah Drake poukazuje na fakt, že jelikož pro odsouzené nejsou žádné odměny, nevytváří se ani prostor pro jejich nápravu a všechny v současnosti využívané formy trestu se stávají kontraproduktivními, tzn. vězni se nenapraví, ale naopak se ještě zhorší (s. 103). Vězeňství v této podobě je založeno na odplatě, která je však nekonečná a neefektivní. Následkem toho ztrácí vězni pocit lidskosti, víru ve vězeňský systém a naději do budoucna.

Proč ale zůstává situace nezměněna? Autorka vidí hlavní příčinu v moci ideologií, které vytvářejí chiméru účinnosti vězeňství a většího bezpečí. Toto zdání autorka problematizuje statistickou evidencí fyzických konfliktů ve věznicích, podle níž se míra napadení vězňů dozorci zdvojnásobila. Režim tedy nevytváří více bezpečí, ale jeho pouhé zdání, které je posilováno umlčováním hlasů odsouzených (protože jsou viděni jako ti druzí, kteří si nezaslouží pozornost). Takové strategie se stávají absolutistickými až totalitními, protože vězni nemají žádnou moc a je na nich vykonávána neomezená vůle vězeňské autority. Paralela s totalitarismem spočívá v možnosti legitimizovat nelegální akce proti nepřítelům (odsouzení) za účelem dosažení cíle (bezpečnost). Síla represivní ideologie je v současnosti tak ohromná, že jsou kruté až brutální strategie nejen umožňovány, ale stále více vnímány jako spásný lék na zhoubnou nemoc. To je však velice nebezpečné, protože „z honu za bezpečností se stává nikdy nekončící válka, ve které je dovoleno vše“ (s. 124).

Nejde o rehabilitaci, ale o pouhou exkluzi a kontrolu nad „nechtěnou a nepotřebnou“ částí populace. Neustálé zdůrazňování rizik, která jsou spojována zejména

s patologickými jedinci, slouží jako kouřová clona, která odvádí pozornost od jiné formy kriminality, kriminality státu a mocných elit. Převládá idea, že zločin páchají ti demonizovaní druzí, kteří jsou naprosto odlišní od většinové společnosti. Tato idea je následně posilována a reprodukována médii, která ve společnosti vytváří morální a hodnotové klima, pro něž je typická touha po pomstě. To samozřejmě nahrává represivní ideologii, čímž se vytváří začarovaný kruh, který půjde jen velmi obtížně narušit. Taková politika je však podle autorky silně populistická a zakládá se na domnělé legitimitě, která pramení z uspokojování veřejných nálad. Jádrem problému tkví v neschopnosti systému kriminální spravedlnosti, respektive vězeňství, tlumit tendence ke kriminalitě, a proto plní sekundární funkce, které demonstrují loajalitu státu vůči občanům, který se za ně mstí zločincům. Řešení násilí ještě větší mírou represe ale problém dále umocňuje. Místo, aby trest snižoval míru zločinu, tak se současná podoba trestání ve věznicích stává nejsilnějším stimulem pro vznik násilného chování.

V honbě za bezpečností jsou porušována lidská práva ve jménu bezpečnostních strategií, což produkuje mnoho nezamýšlených negativních důsledků. Otázkou zůstává, jak tuto kritiku převést do praxe. Deborah Drake přichází s odpovědí v podobě koeficientu újmy, kdy je bolest způsobená ve věznicích nazírána jako akumulované utrpení, které nás však v žádném případě nečiní bezpečnějšími, právě naopak. Při kritickém uvažování o efektivitě trestu je potřeba vzdát se výše nastíněných morálních přesvědčení a ideologií. Jako řešení autorka předkládá vizi, ve které přestane být tak aktivní v boji proti zločinu, přičemž se odpoutáme od morálního imperativu odplaty diktujícího nutnost způsobit utrpení těm, kteří způsobili utrpení nám. Tato vize se zrcadlí v konceptu usmířující justice (*reconciliatory justice*), která je založena na komunikaci obou stran zapojených

do zločinu (oběť – pachatel). Tato kniha je tedy spíše „voláním po ne-akci, než po akci ve výše popsaném smyslu“ (s. 176).

Publikace *Prisons, Punishment and the Pursuit of Security* je jedním z důkazů, že po období označovaném jako smrt etnografie vězeňství začíná sociální výzkum této problematiky znovu ožít (a to i v ČR). V knize jsou zdůrazněny tíživé problémy vězeňského systému zasluhující naši pozornost. Otevírá se tím široký prostor pro analýzu alternativního přístupu k trestání a vykonávání každodenní vězeňské praxe. Autorka naznačuje směr, kterým bychom se mohli při přestavbě penálních systémů vydat, ale jde pouze o částečný a zkratkovitý popis, který by stálo za to důkladněji rozvést. V této podobě se jedná o pouhý nástin možné změny, který ale, v podobách současné společnosti, působí poněkud nereálně. Tato kniha je přesto, z mého pohledu, zajímavým pokusem o zhodnocení vězeňského diskurzu kritickou optikou a může se stát inspirativním čtením pro všechny, kteří se o penitenciární sektor zajímají.

Lukáš Dirga

Glenda Tibe Bonifacio, Vivienne SM. Angeles (eds.): Gender, Religion, and Migration: Pathways of Integration
Lanham, Md, Lexington Books 2010, 304 s.

Intersekcionalní přístup ke studiu migrace je považován za jediný přístup, který můžeme zaujmout, pokud chceme opravdu pochopit komplexitu migrační zkušenosti, identity a trajektorií. Náboženství přesto stojí stranou intersekcionalních analýz, často se vejde do pouhého odkazu na migraci jako teologizující zkušenost či náboženství jako inhibitor integrace. Kniha *Gender, Religion, and Migration: Pathways of Integration* se vrací o krok zpět a na intersekcí genderu a náboženství zkoumá integraci rozdílných skupin imigrantů v hostujících společnostech Asie, Pacifiku, Evropy, Latinské Ame-

riky a Severní Ameriky. Publikace představuje výzkumné texty zaměřené na roli genderu a náboženství v integračním procesu z perspektivy antropologie, geografie, mezinárodních studií, náboženských studií, psychologie, sociální práce či ženských studií. Tato multidisciplinární perspektiva, ale i geografické zaměření na západní a ne-západní společnosti, tak nabízí jedinečný a obsáhlý pohled na propojení genderu, náboženství a integrace migrantů, které je při studiu migrace stále ještě často opomíjené.

Sborník vznikl v reakci na ohlas stejnojmenného panelu na *12th International Metropolis Conference* pořádané v říjnu 2007 v Melbourne. Kniha je členěna do šestnácti kapitol, respektive do úvodní kapitoly editorek a patnácti dalších kapitol, které jsou ještě dále rozděleny do sekcí podle světových regionů. V úvodní kapitole představují editorky Glenda Bonifacio a Vivienne Angeles východiska, na kterých je postavena idea celého sborníku. Tím nejdůležitějším je důraz na ústřední pozici náboženství v životech (nejen) migrantů a migrantek a náboženstvím podmíněná genderovanost jejich reality. Ani gender, ani náboženství již nejsou při studiu migrace přehlíženými tématy, naopak, pozornost, kterou jim vědkyně a vědci věnují, stále stoupá, často jsou však studovány jako dvě nezávislé kategorie. Právě intersekcionalní přístup, který propojuje gender, náboženství a migraci, je dle mého názoru největším přínosem sborníku.

V první části sborníku věnované oblasti Asie a Pacifiku nalezneme čtyři texty. Gemma Tulul Cruz vychází zejména z perspektivy interkulturální feministické teologie. Píše o filipínských pomocnicích v domácnostech Hongkongu v kontextu genderované migrace a násilí v jejich životech. Víra a náboženství filipínských migrantek zapojených do globálního řetězce péče (*global care chain*) je podle Cruz jednak zdrojem oprese, neboť odkazuje ženy do pozic pečovatelek zodpovědných za blaho rodiny (vlastní, kterou nechávají na Filipínách,